

הכנסת היועצת המשפטית לכנסת

(סימוכין : 010404-2023)
ירושלים, כ"ה בשבט התשפ"ג
16 בפברואר 2023

לכבוד

חבר הכנסת ישראל אייכלר חבר הכנסת משה טור פז חבר הכנסת אוריאל בוסו
חברת הכנסת יפעת שאשא ביטון חבר הכנסת ניסים ואטורי
סגני יושב ראש הכנסת

נכבדיי שלום רב,

הנדון: נשיאת דברים בשפה הערבית במליאת הכנסת

בהמשך לפניות של חברי כנסת אליי, הריני מתכבדת לפנות אליכם בנושא שבנדון:

- מעמדה של השפות העברית והערבית כשפות רשמיות הוסדר בסעיף 82 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל 1922 עד 1947 (להלן – דבר המלך במועצה), לפיו "כל הפקודות, המודעות הרשמיות והטפסים הרשמיים של הממשלה וכל המודעות הרשמיות של רשויות מקומיות ועיריות בתחומים שייקבעו עפ"י צו מאת הממשלה יפורסמו באנגלית¹ בעברית ובערבית. בכפוף לתקנות שתתקין הממשלה מותר להשתמש בשלוש השפות במשרדי הממשלה ובבתי המשפט.
- הוראות דבר המלך במועצה, כמו גם דינים אחרים – מנדטוריים ועותמאניים נקלטו לתוך המשפט הישראלי לפי סעיף 11 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח-1948.
- הוראת סעיף 82 לדבר המלך במועצה לא בוטלה בעקבות חקיקתו של חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי (להלן – חוק היסוד). סעיף 4 לחוק היסוד קובע כך:
"א) עברית היא שפת המדינה.
(ב) לשפה הערבית מעמד מיוחד במדינה; הסדרת השימוש בשפה הערבית במוסדות ממלכתיים או בפניהם תהיה בחוק.
(ג) אין באמור בסעיף זה כדי לפגוע במעמד שניתן בפועל לשפה הערבית לפני תחילתו של חוק-יסוד זה."
- אף בית המשפט העליון התייחס למעמדה של השפה הערבית בישראל, הן טרם חקיקת חוק היסוד והן בעתירות שהוגשו כנגדו. כך, בפסק הדין בעניין עדאלה נ' עיריית תל-אביב-יפו שניתן טרם חקיקת חוק היסוד, קבע בית המשפט העליון כי לשפה העברית מעמד של בכורה, שכן היא "אחד הביטויים החשובים של אופייה" של מדינת ישראל כמדינה יהודית, "ששפתה העיקרית עברית", ו"קיומה של הלשון העברית, פיתוחה, שגשוגה והגברתה הינם ערך מרכזי של מדינת ישראל". לצד מעמד הבכורה של השפה העברית הכיר בית המשפט העליון גם בכך שיש לשפה הערבית מעמד מיוחד כי היא "שפתו של המיעוט הגדול ביותר בישראל, החי בישראל מימים ימימה. זוהי שפה הקשורה למאפיינים תרבותיים, היסטוריים ודתיים של קבוצת המיעוט הערבית בישראל. זוהי שפתם של אזרחים אשר חרף הסכסוך הערבי-ישראלי מבקשים לחיות בישראל כאזרחים נאמנים ושווי זכויות תוך כיבוד לשונם ותרבותם"².

¹ לעניין השפה האנגלית קובע סעיף 15(ב) לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח-1948 כי "כל הוראה בחוק הדורשת את השימוש בשפה האנגלית, בטלה."

² בג"ץ 4112-99 עדאלה נ' עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד נו(5) 393, פסקה 20 ו-25 לפסק דינו של הנשיא אהרון ברק.

5. בית המשפט העליון התייחס למעמדה של השפה הערבית גם במסגרת פסק הדין בעתירות שהוגשו כנגד חוק היסוד. הנשיאה חיות הביעה את עמדתה כי "יש לבחור בפרשנות אשר אינה פוגעת במעמדה של השפה הערבית להלכה או למעשה. "להלכה" – במובן זה שהסעיף לא נועד לפגוע במעמד השפה הערבית כשפה רשמית; ו"למעשה" – במובן זה שהסעיף לא יפגע בהגנות הקיימות בדין על השפה הערבית ובאפשרות להרחיב הגנות אלה בחקיקה ובפסיקה"³. אם כן, מעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית נותר כשהיה, אף לאחר חקיקת חוק היסוד.
6. סעיף 22 לתקנון הכנסת (להלן – התקנון) שכותרתו נאומים במליאה, קובע מי האנשים שרשאים לשאת דברים במליאה, כאשר ביחס לראשי מדינה או ארגונים בין לאומיים שישראל חברה בהם – נדרש אישור של ועדת הכנסת, והם רשאים לנאום בשפתם.
7. סעיף 38 לתקנון שדן בפרוטוקול ישיבות הכנסת קובע בסעיף קטן (ב) כך: "נאום שנישא במליאת הכנסת שלא בעברית, לפי הוראות סעיף 22, יירשם בפרוטוקול בתרגומו לעברית, ולפי החלטת מזכיר הכנסת – ייכלל בנספחות לדברי הכנסת גם בשפה שבה נישא."
8. כפי שעולה מהאמור לעיל, בתקנון אין כל התייחסות באיזו שפה יישאו בעלי התפקידים השונים את נאומיהם.
9. בחינה היסטורית של הפעילות הפרלמנטרית בכנסת מעלה כי נאומים בערבית נישאו בכנסת עוד בראשית ימיה, וכי שאלת הנאומים בערבית והזמן שהוקדש לתרגומם על ידי מתורגמן העסיק כבר את יושבי ראש הכנסת וחברי הכנסת לאורך השנים, אולם ללא כל פעולה מצידם בהמשך.
10. לצד העובדה שהתקנון אינו קובע באיזו שפה יישא חבר הכנסת את דבריו, עומדים עקרונות נוספים: מצד אחד חופש הביטוי הרחב המוקנה לחבר הכנסת וזכותו לפנות לציבור בוחריו בשפתם, ומצד שני זכותם של יתר חברי הכנסת להבין את דבריו של חבר הכנסת על מנת שתינתן להם האפשרות להשתתף בדיון ולהגיב לדבריו של חבר הכנסת שנואם בזמן שאלה נאמרים (ובכך יש גם השלכה על חופש הביטוי של חבר הכנסת שמבקש להגיב לדברי חבר הכנסת שנואם), כמו גם זכותו של הציבור שצופה בדיון להבין את הדברים הנאמרים בראי שקיפות דיוניה של הכנסת. אמנם נאום של חבר הכנסת יתפרסם בפרוטוקול בעברית, אולם פרסום הפרוטוקול עשוי לארוך זמן ובכך להקהות את הדיון החופשי והפתוח שמתקיים בדיוני המליאה והוועדות.
11. נראה כי לא קיים עדיין פתרון טכנולוגי מיטיבי שיתרגם את דברי חבר הכנסת שנואם בערבית, ומצד שני, העסקת מתורגמן כשלא ידוע אם ומתי חבר הכנסת יבחר לנאום בערבית – אינו נראה ישים בנסיבות אלה; מה גם שלא נראה כי ניתן לחייב את חבר הכנסת ליידע מראש אם בכוונתו לנאום בשפה הערבית (או בכל שפה אחרת שאינה עברית, למעשה).
12. על מנת ליתן מענה לכלל השיקולים שציינתי לעיל, נראה לי כי כאשר חבר הכנסת מדבר במליאה בשפה הערבית, יושב ראש הישיבה יהיה רשאי לאפשר לחבר הכנסת שמעוניין בכך לתמצת את דבריו בשפה העברית במסגרת זמן נוספת שלא תעלה על 20 שניות.

בכבוד רב,

שגית אפיק

העתק:
חבר הכנסת אמיר אוחנה, יושב ראש הכנסת